

ANITA KOWALEWSKA

Przestępczość nieletnich na Podkarpaciu

*Każda zbrodnia zabójstwa jest odrażająca,
ale kiedy mordercą jest nastolatek lub nastolatka,
czyn taki budzi szczególną trwogę.
Jest to bowiem znak,
że w pewnych segmentach społeczeństwa coś nie-
dobrego się dzieje
w procesie przekazywania wartości
z pokolenia na pokolenie¹.*

Wprowadzenie

Problematyka przestępczości nieletnich jest kwestią bardzo ważną, stanowiącą istotny problem w dzisiejszych czasach. Wymaga niewątpliwie wnikliwej analizy i poznania wszystkich jego aspektów, tak aby móc w odpowiedni sposób konstruować działania zapobiegawcze, a tym samym skutecznie przyczynić się do spadku zachowań przestępczych. Nieodłącznie pojawia się jednak pytanie: czy lepiej jest wychowywać, czy może karać nieletnich sprawców przestępstw i jakie należy podejmować działania, aby odniosły one oczekiwane efekty.

Ze względu na silne tendencje wzrostowe oraz nasilanie się liczby najgroźniejszych przestępstw popełnianych przez nieletnich problem ten wpływa również na całe społeczeństwo, co powoduje, że zajmuje ważne miejsce we współczesnej kryminologii. W dalszym ciągu problematyka ta wzbudza zainteresowanie wielu autorów, którzy poświęcają jej dużo uwagi w swoich pracach na gruncie m.in.: wspomnianej już kryminologii, socjologii, prawa,

---

¹ M. Gałaś, *Przemoc w mediach* [w:] M. Gałaś (red.), *Wartości kultury w epoce współczesnej*, Toruń 2000, s. 96.

psychologii, czy pedagogiki. Wynika to również z coraz większej powszechności tego zjawiska i wysokiego zagrożenia, jakie ze sobą niesie. Bardzo często młodzież, a nawet dzieci nie tylko uczestniczą w popełnianiu przestępstw, ale również prowokują innych do takich czynów. Motywy działań przestępczych często są nieracjonalne wręcz bezmyślne, a z drugiej strony nasilone agresją, niekiedy nawet okrucieństwem, co bulwersuje nawet szerokie kręgi społeczne. Nieodłącznym i bardzo ważnym elementem w poznaniu przyczyn przestępczości nieletnich jest poznanie motywów takich działań. Ważne jest, aby poznać źródła ich indywidualnych motywacji, określić predyspozycje psychiczne oraz uwarunkowania sytuacyjne, na tle których doszło do popełnienia czynu karalnego.

Biorąc pod uwagę oficjalne statystyki policyjne, które przedstawiają rozmiary i charakter przestępczości nieletnich wskazują one jednoznacznie na występowanie trzech głównych tendencji, a mianowicie: systematycznego wzrostu wszystkich rodzajów przestępstw popełnianych przez nieletnich; obniżania się dolnej granicy wieku nieletnich sprawców oraz wskazują na znaczny wzrost przestępstw gwałtownych, które charakteryzują się dużym natężeniem agresji i wyjątkową brutalnością. Warto zwrócić uwagę na niepokojący wzrost dokonywanych przez osoby nieletnie przestępstw, uznawanych jako szczególnie niebezpieczne dla życia i zdrowia, takich jak: zabójstwa, uszkodzenia ciała, pobicia, zgwałcenia, rozboje oraz wymuszenia rozbójnicze. Coraz częściej nieletni przestępcy działają w zorganizowanych grupach, przy użyciu niebezpiecznych narzędzi. Wzrasta również liczba sprawców działających po spożyciu alkoholu i narkotyków.

Przestępczość nieletnich jako problem społeczny zawiera w sobie znaczny potencjał niebezpieczeństwa, niekiedy większy niż w pozostałych grupach wiekowych. Wejście nieletnich na drogę przestępczości pozostawia trwałe ślady w osobowości, które bardzo trudne są do naprawienia w późniejszym wieku, niekiedy wręcz niemożliwe. Zjawisko to jest niezwykle szkodliwe zarówno dla samych sprawców ich dalszych losów, jak i dla otoczenia. War-

to zaznaczyć, że wejście na drogę przestępczą często nie ma charakteru przypadkowego, a niejednokrotnie poprzedzone jest wcześniejszymi sygnałami świadczącymi o takich zamiarach. W większości przypadków przestępstwo można powiedzieć, że jest odpowiedzią na trudności napotkane w życiu, które nie przyczyniły się do wypracowania i wykształtowania u młodego człowieka prawidłowych postaw. Przyczyny popełniania czynów przestępczych tkwią także w zaburzonych relacjach interpersonalnych, w kumulowaniu się frustracji, niemocy i traumatycznych przeżyciach.

Młodzi ludzie początkowo szukają autorytetów w swojej rodzinie, która powinna być dla nich miejscem prawidłowego rozwoju, gdzie zaspakajane są wszystkie potrzeby i w którym czują się bezpiecznie, wiedząc przy tym, że zawsze mogą na nią liczyć. Jednakże jeżeli rodzina nie potrafi realizować prawidłowo swoich funkcji, a w jednostce, która jest pełna rozterek i niepokojów, pozostaje ciągle pozostawiona sama sobie, pragnie wówczas poznać ludzi, którzy zechcą ją wysłuchać i zaakceptować. Chce zaznać poczucia przynależności oraz poczuć, że ma na tym świecie własne miejsce, w którym czuje się potrzebna i doceniana. Dzieci i młodzież często przejmują od rodziców negatywne wzorce zachowań. Szczególnie widoczne jest to wówczas, gdy rodzice nieletnich przestępców sami są sprawcami przestępstw.

Ważne jest, aby jak najwcześniej rozpoznać i zrozumieć takie zachowania oraz wdrażać po pierwszych sygnałach ostrzegawczych odpowiednie działania wychowawcze tak, by nie dopuścić do dalszego rozwoju niewłaściwych form zachowania. Działania skierowane *stricte* na zwalczanie przestępczości młodzieży muszą koniecznie być poprzedzone wnikliwą analizą oraz poznaniem w jakim stopniu są one zdeterminowane osobistymi, a w jakim sytuacyjnymi uwarunkowaniami.

Nieletni jako sprawca czynów karalnych w świetle obowiązujących przepisów prawa

Odpowiedzialność karna nieletnich w polskim prawie została uregulowana dwutorowo. Postępowanie z nieletnimi reguluje Ustawa o Postępowaniu w Sprawach Nieletnich z 26 października 1982 roku (Dz. U. nr 35, poz. 228), której uchwalenie zamykało wieloletni okres obowiązywania tylko przepisów kodeksu karnego z 1932 r., dotyczący postępowania z nieletnimi. Wejście tej ustawy w życie było niewątpliwie bardzo potrzebne, gdyż stwarzała ona nowe podstawy działań w zakresie postępowania w sprawach nieletnich sprawców. Również przepisy Kodeksu karnego z 1997 r., mają zastosowanie i w pewnych wyjątkowych sytuacjach i przewidują możliwość zastosowania ogólnych zasad odpowiedzialności karnej w stosunku do nieletniego. Bardzo ważne jest, aby w każdym postępowaniu dotyczącym nieletnich kierować się ich dobrem. W postępowaniu takim bierze się pod uwagę osobowość nieletniego, a w szczególności: wiek, stan zdrowia, stopień rozwoju psychicznego i fizycznego, cechy charakteru, a także zachowanie oraz przyczyny i stopień demoralizacji, charakter środowiska oraz warunki wychowania.

Podstawowym pojęciem w ustawie jest pojęcie nieletniego, gdyż to właśnie ono wyznacza zakres podmiotowy zawartych regulacji. Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich wyodrębniła trzy kategorie osób, które są objęte wspólnym terminem *nieletni*. Jeżeli chodzi o kryteria, według których zalicza się poszczególne osoby do poszczególnych kategorii, to są one następujące:

- Rodzaj postępowania jaki może być zastosowany wobec nieletniego;
- wiek, który wskazuje wobec których osób mogą być stosowane poszczególne postępowania, a dokładniej, które mają charakter zapobiegający i zwalczający demoralizację, również postępowania w sprawach o czyny karalne oraz wykonywanie orzeczonych środków wychowawczych i poprawczych.

Zgodnie z art. 1 § 1 ustawy nieletnim jest osoba, która: nie ukończyła 18 lat; dopuściła się tzw. czynu karalnego po ukończeniu lat 13, ale przed ukończeniem 17 roku życia; jest osobą w wieku do 21 lat, wobec której orzeczono wykonanie środków wychowawczych lub poprawczych². Niezbędne jest również przyjrzenie się definicją, takim jak małoletni i młodociany, które częściowo pokrywają się i w pewnym zakresie nakładają na siebie regulacje zawarte w Kodeksie karnym oraz omawianej ustawie, tak aby uniknąć pomyłek terminologicznych. Kodeks cywilny reguluje kwestie małoletniego w art. 426, gdzie wprowadził granicę wiekową odpowiedzialności sprawcy szkody. Wyłącza się tu odpowiedzialność osób małoletnich do lat 13 na zasadzie winy, z uwagi na to, iż osobom w tym przedziale wiekowym winy przypisać po prostu nie można. Jednak po ukończeniu 13 roku życia przez małoletniego, co do zasady może zostać przypisana mu wina, jednakże dozwolone jest to jedynie wtedy, kiedy pozwala na to poziom jego rozwoju psychicznego³. Natomiast młodociany w polskim prawie karnym, ma odzwierciedlenie w art. 115 § 10 K.k., który wskazuje, iż jest to osoba, która w chwili popełnienia czynu nie ukończyła 21 lat, a w chwili orzekania w pierwszej instancji 24 lat. Jest to szczególna kategoria sprawców dorosłych, wyodrębniona jednak i traktowana odmiennie w przepisach prawa karnego, w porównaniu do sprawców dorosłych⁴. Ważne jest, aby sprecyzować dokładnie samo pojęcie przestępstwa, które ściśle łączą się z omawianą tematyką. Wedle przepisów prawa karnego i zgodnie z art. 1 K.k. przestępstwem zatem jest czyn człowieka zabroniony przez ustawę pod groźbą kary jako zbrodnia lub występki⁵. Może popełnić je tylko osoba fizyczna, która w chwili popełnienia czynu

---

² Art. 1 ustawy z dnia 26 października 1982 r. o Postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz. U. nr 35, poz. 228).

³ Art. 426–428 ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. nr 43, poz. 296).

⁴ Art. 115 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz. U. 1997, nr 88, poz. 553 ze zm.).

⁵ *Ibidem*, art. 1.

zabronionego ukończyła 17 lat, a w wyjątkowych sytuacjach, które ściśle określają przepisy prawa, po ukończeniu 15 roku życia⁶. Przestępstwo może polegać na jednorazowym prostym wykroczeniu lub czynie, na który składa się kilka wykroczeń, na sporadycznych lecz powtarzających się przestępstwach lub stałym przestępczym sposobie życia. Mogą mieć różną wagę, poczynając od kradzieży, a kończąc na poważnych czynach z grupy przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu (napady z użyciem niebezpiecznych narzędzi, gwałty, zabójstwa)⁷. W obrębie kryminologii odnośnie przestępstwa wyodrębnia się dwa zasadnicze stanowiska: obiektywistyczne (przyjmuje, że zjawisko przestępczości jest traktowane jako fakt społeczny, a określenie rozmiarów polega na zasadzie jego ujawnienia, policzenia przestępstw i przestępców) oraz konstruktywistyczne (przestępcy i przestępstwa w społeczności nie istnieją, istnieją tylko zdarzenia i ludzie zachowujący się w określony sposób, a określenie rozmiarów sprowadza się jedynie do rekonstrukcji procesu jego konstrukcji i policzenia rezultatów)⁸.

Jeżeli chodzi o aspekt obniżenia granicy wieku odpowiedzialności karnej nieletnich, to uzasadniona jest przede wszystkim wcześniejszym dojrzewaniem młodzieży według psychologii rozwojowej⁹. Badania przeprowadzone wskazały, również typową sylwetkę nieletniego przestępcy, która charakteryzuje się niepohamowanym pędem do ruchu i działania, ekstrawertyzmem, impulsywnością oraz wysokim poziomem agresji z dodatkowymi elementami sadyzmu i destrukcji. Nieletni przestępcy bardzo często przejawiają wrogość, nieufność i szorstkość w traktowaniu

---

⁶ *Ibidem*, art. 10.

⁷ K. Zajączkowski, *Profilaktyka zachowań dzieci i młodzieży*, Toruń 1999, s. 28.

⁸ J. Błachut, *Zróżnicowanie obrazu zjawiska przestępczości ze względu na płeć sprawcy* [w:] V. Konarska-Wrzošek, J. Lachowski, J. Wójcikiewicz (red.), *Węzłowe problemy prawa karnego, kryminologii i polityki kryminalnej*, Warszawa 2010, s. 699.

⁹ R. Hałas, *Odpowiedzialność karna nieletniego: na tle Kodeksu Karnego z 1997 roku*, Lublin 2006, s. 67.

innych, brak rozwagi i samokontroli oraz niską samoocenę¹⁰. Warto zwrócić uwagę na typy młodocianych przestępców, które na podstawie badań zostały wyodrębnione i opisane (dwa spośród trzech zaobserwowanych typów): typ niezsocjalizowany, agresywny – przejawiający co najmniej trzy z następujących cech: napastliwość, zaczepność, okrucieństwo, bunt wobec każdego autorytetu, złośliwe psoty, brak poczucia winy; typ zsocjalizowany – przejawiający co najmniej trzy z następujących cech: przebywanie w złym towarzystwie, aktywność w bandzie, udział w kradzieżach grupowych, kradzieże potajemne, systematyczne wagary, dłuższe przebywanie w ciągu dnia poza domem oraz późne powroty do domu; oraz typ nadmiernie zahamowany¹¹.

Biorąc pod uwagę odpowiedzialność karną nieletnich sprawców przestępstw wówczas Kodeksu karny, wyznacza kryteria tej odpowiedzialności względem nieletniego sprawcy czynu karalnego. Jednakże od początku objęcia nieletnich możliwością pociągnięcia do odpowiedzialności karnej w polskim prawie powstał dylemat dotyczący wyznaczenia jej zakresu przedmiotowego. Dotyczy ono dwóch kwestii, a mianowicie: określeniu katalogu zachowań oraz zapisaniu ich w odpowiedniej formie ustawowej. Ukierunkowanie w tej kwestii stanowi opinia ustawodawcy mówiąca o tym, iż priorytetem jest konieczność zabezpieczenia i obrona społeczeństwa przed zdemoralizowaną młodzieżą. Chodzi tu o najbardziej pospolite zachwiania, które godzą w szczególnie istotne i cenne dla społeczności dobra czy wartości¹². Biorąc pod uwagę oznaczenie granicy wieku zdolności do ponoszenia odpowiedzialności karnej, to jest ono przede wszystkim konsekwencją przyjęcia winy jako przesłanki tejże odpowiedzialności. Należy

---

¹⁰ O. Lipkowski, *Wychowanie dzieci społecznie niedostosowanych*, Warszawa 1996, s. 45.

¹¹ E. Żabczyńska, *Przestępczość dzieci, a szkoła i dom*, Warszawa 1974, s. 77.

¹² G. Harasimiak, *Konstrukcja odpowiedzialności karnej nieletnich w świetle kodeksu karnego z 1997 roku i propozycji jego zmian* [w:] T. Bojarski, K. Nazar, A. Nowosad, M. Szwarczyk (red.), *Zmiany w polskim prawie karnym*, Lublin 2006, s. 364.

podkreślić, że ustawodawca celowo określił pewien zamknięty katalog przestępstw, których popełnienie może spowodować pociągnięcie nieletniego do odpowiedzialności karnej jak osobę dorosłą, gdyż celem takiego rozwiązania jest ochrona najwyższej chronionych wartości.

Przyjęte rozwiązania w Kodeksie karnym z 1997 r. wskazują na przesłanki uzasadniające pociąganie nieletniego do odpowiedzialności karnej na zasadach przewidzianych dla dojrzałych sprawców. Zawarte jest to dokładnie w art. 10, gdzie została ustanowiona ogólna zasada odpowiedzialności karnej nieletnich za popełnione przestępstwa:

§ 1. Na zasadach określonych w niniejszym kodeksie odpowiada ten, kto popełnia czyn zabroniony po ukończeniu 17 lat.

§ 2. Nieletni, który po ukończeniu 15 lat, dopuszcza się czynu zabronionego z pośród określonych przestępstw, może odpowiadać na zasadach określonych w tym kodeksie, jeżeli okoliczności sprawy oraz stopień rozwoju sprawcy, w tym jego właściwości i warunki osobiste za tym przemawiają. W szczególności, jeżeli poprzednio stosowane środki wychowawcze lub poprawcze okazały się bezskuteczne. Katalog obejmuje następujące przestępstwa: zamach na Prezydenta RP – art. 134; zabójstwo w typie podstawowym lub kwalifikowanym (art. 148 § 1, 2 lub 3); umyślne spowodowanie ciężkiego uszczerbku na zdrowiu (art. 156 § 1 lub 3); umyślne spowodowanie zdarzeń powszechnie niebezpiecznych (art. 163 § 1 lub 3); piractwo (art. 166); umyślne spowodowanie katastrofy, w tym ich następstw (art. 173 § 1 lub 3); kwalifikowane zgwałcenie, tj. popełnione zbiorowo lub ze szczególnym okrucieństwem – art. 197 § 3; wzięcie zakładnika (art. 252 § 1 lub 2); rozbój (art. 280)¹³.

Paragraf ten wymaga szczególnej uwagi, ponieważ przewiduje on wyjątkową odpowiedzialność karną dla tych nieletnich, którzy po ukończeniu 15 lat dopuszczają się szczególnie groźnych prze-

---

¹³ A. Wałczak-Żochowska, *Kilka uwag o kształtowaniu się odpowiedzialności karnej nieletnich w polskim prawie karnym* [w:] L. Gardocki, M. Królikowski, A. Wałczak-Żochowska (red.), *Gaudium In Litteris Est*, Warszawa 2005, s. 374.

stępstw. Warunkiem pociągnięcia do odpowiedzialności karnej nieletniego jest wystąpienie obok przesłanek ogólnych tzn. popełnienia przez niego czynu bezprawnego, karalnego, karygodnego i zawinionego – przesłanek szczegółowych, w świetle których: nieletni w chwili popełnienia czynu zabronionego musi mieć ukończony 15 rok życia; zarzucany nieletniemu czyn musi wypełniać znamiona jednego z wymienionych w art. 10 § 2 przestępstw; za pociągnięciem do odpowiedzialności karnej przemawiają okoliczności sprawy oraz stopień rozwoju sprawcy, jego właściwości i warunki osobiste; bezskuteczność dotychczas stosowanych środków wychowawczych i poprawczych¹⁴.

§ 3. W wypadku określonym w § 2, orzeczona kara nie może przekroczyć dwóch trzecich górnej granicy ustawowego zagrożenia przewidzianego za przypisane sprawcy przestępstwo; sąd może zastosować także nadzwyczajne złagodzenie kary.

§ 4. W stosunku do sprawcy, który popełnił występki po ukończeniu lat 17, lecz przed ukończeniem lat 18, sąd zamiast kary stosuje środki wychowawcze, lecznicze albo poprawcze przewidziane dla nieletnich, jeżeli okoliczności sprawy oraz stopień rozwoju sprawcy, jego właściwości i warunki osobiste za tym przemawiają¹⁵.

Odpowiedzialność karna nieletnich na zasadach określonych w omawianym kodeksie karnym rozumiana jest w ten sposób, że nieletni odpowiada przede wszystkim za przestępstwo, a nie tylko za czyn zabroniony, ale także zawiniony. Niezależnie zaś od sposobu pojmowania winy w prawie karnym, za konieczne warunki przypisania jej sprawcy uznaje się jego dojrzałość – art. 10 i jego poczytalność – art. 31, które określane są łącznie jako zdolność podmiotu do postawienia mu zarzutu popełnienia przestępstwa

---

¹⁴ *Ibidem*, s. 372.

¹⁵ Art. 10 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz. U. 1997, nr 88, poz. 553 ze zm.).

oraz możliwość rozpoznania bezprawności danego czynu – art. 30¹⁶.

W świetle ustawy wobec nieletniego mogą być stosowane środki wychowawcze oraz poprawcze w postaci umieszczenia w zakładzie poprawczym. Przewiduje także stosowanie w stosunku do nieletnich środków leczniczo-wychowawczych. Warunkiem ich stosowania jest konieczność poddania nieletniego zabiegom leczniczym lub zorganizowania mu specjalistycznej opieki. Są one stosowane przeważnie wobec nieletnich przejawiających demoralizację uwarunkowaną m.in. zaburzeniami osobowości, chorobą psychiczną, niedorozwojem umysłowym lub łączącą się z nałogowym używaniem alkoholu i innych środków odurzających. Kara może być orzeczona tylko w wypadkach przewidzianych w prawie, jeżeli inne środki nie są w stanie zapewnić resocjalizacji nieletniego. Sąd rodzinny zgodnie z art. 6 ustawy może w stosunku do nieletniego:

- 1) udzielić upomnienia;
- 2) zobowiązać go do określonego postępowania, a zwłaszcza do naprawienia wyrządzonej szkody, w tym do wykonania określonych prac lub świadczeń na rzecz pokrzywdzonego lub społeczności lokalnej, do przeproszenia pokrzywdzonego, do podjęcia nauki lub pracy, do uczestniczenia zajęciach o charakterze wychowawczym, terapeutycznym lub szkoleniowym i powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach albo zaniechania używania alkoholu lub innego środka w celu wprowadzania się w stan odurzenia;
- 3) ustanowić nadzór odpowiedzialny rodziców lub opiekuna;
- 4) ustanowić nadzór organizacji młodzieżowej lub innej organizacji społecznej, zakładu pracy albo osoby godnej zaufania – udzielających poręczenia za nieletniego;
- 5) zastosować nadzór kuratora;

---

¹⁶ A. Gaberle, *Odpowiedzialność karna nieletnich (uwagi na tle art. 10 § 2 k.k.)* [w:] J. Giezka (red.), *Przestępstwo – kara – polityka kryminalna. Problemy tworzenia i funkcjonowania prawa*, Zakamycze 2006, s. 177–178.

- 6) skierować do ośrodka kuratorskiego, a także do organizacji społecznej lub instytucji zajmujących się pracą z nieletnimi o charakterze wychowawczym, terapeutycznym lub szkoleniowym, po uprzednim porozumieniu się z tą organizacją lub instytucją;
- 7) orzec zakaz prowadzenia pojazdów;
- 8) orzec przepadek rzeczy uzyskanych w związku z popełnieniem czynu karalnego;
- 9) orzec umieszczenie w rodzinie zastępczej, w odpowiedniej placówce opiekuńczo-wychowawczej albo ośrodka szkolno-wychowawczym;
- 10) orzec umieszczenie w zakładzie poprawczym;
- 11) zastosować inne środki zastrzeżone w niniejszej ustawie do właściwości sądu rodzinnego, jak również zastosować środki przewidziane w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym¹⁷.

Dla usystematyzowania, można wyżej wymienione środki wychowawcze podzielić na trzy grupy, które: pozostawiają nieletniego w jego dotychczasowym środowisku wychowawczym (upomnienie, zobowiązanie nieletniego do określonego postępowania, czy ustanowienie nad nim odpowiedniego nadzoru); skierują go do pałcówki lub instytucji przejmującej od rodziców lub opiekunów tylko część obowiązków związanych z opieką i wychowaniem, np. skierowanie nieletniego do kuratorskiego ośrodka pracy z młodzieżą, umieszczenie w instytucji lub organizacji powołanej do przygotowania zawodowego; całkowicie zmieniają środowisko wychowawcze nieletniego, umieszczając go w instytucji lub organizacji posiadającej charakter stacjonarny¹⁸.

Sąd rodzinny może także dodatkowo zobowiązać rodziców lub opiekuna do poprawy warunków wychowawczych, bytowych lub

---

¹⁷ Art. 6 ustawy z dnia 26 października 1982 r. o Postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz. U. nr 35, poz. 228).

¹⁸ A. Strzembosz, *Postępowanie w sprawach nieletnich w prawie polskim*, Lublin 1984, s. 42.

zdrowotnych nieletniego, a także do ścisłej współpracy ze szkołą, do której nieletni uczęszcza, poradnią psychologiczno-pedagogiczną lub inną poradnią specjalistyczną, zakładem pracy, w którym jest zatrudniony, oraz lekarzem lub zakładem leczniczym; do naprawienia w całości lub w części szkody wyrządzonej przez nieletniego. Może zwrócić się do właściwych instytucji państwowych lub społecznych oraz jednostek samorządowych o udzielenie niezbędnej pomocy w poprawie warunków wychowawczych, bytowych lub zdrowotnych nieletniego¹⁹. Może orzec również zakaz opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu w razie skazania za przestępstwo przeciwko wolności seksualnej lub obyczajności oraz w razie skazania za umyślne przestępstwo z użyciem przemocy, w tym przeciwko osobie najbliższej.

Reasumując warto podkreślić, iż w postępowaniu w sprawach nieletnich, mimo wszystko należy kierować się dobrem nieletniego i tworzyć dla nieletniego optymalne w danej sytuacji możliwości zaspokajania potrzeb psychicznych, fizycznych oraz rozwijania uzdolnień i nabywania umiejętności. Zgodnie z wymaganiami prawa i ogólnie akceptowanymi zasadami moralności. Powinno mu to pozwolić w przyszłości na uzyskanie samodzielności, stabilizacji życiowej oraz zajęciu przez niego odpowiedniego na jego możliwości miejsca w danym społeczeństwie²⁰.

Przestępczość nieletnich w świetle danych statystycznych

Niewątpliwie ostatnie lata przyniosły znaczące zmiany w obrazie przestępczości ujawnionej w Polsce. Bardzo istotne jest, aby poznawać aktualne tendencje dotyczące zjawiska przestępczości, w szczególności nieletnich. Głównym celem analizy ogólnodostępnych statystyk policji, jest przede wszystkim dostrzeżenie ogólnych trendów jakie występują w przestępczości nieletnich. Analiza danych z oficjalnych statystyk stanowią bardzo ważny

---

¹⁹ Art. 7 ustawy z dnia 26 października 1982 r. o *Postępowaniu w sprawach nieletnich* (Dz. U. nr 35, poz. 228).

²⁰ A. Gaberle, M. Korcyl-Wolska, *Komentarz do ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich*, Gdańsk 2002, s. 24.

punkt wyjścia dla skonstruowania obrazu tego zjawiska²¹. W niniejszym opracowaniu zostały wykorzystane dane z lat 1992–2012, które pochodzą ze statystyk opublikowanych na stronach internetowych Komendy Głównej Policji oraz Informacji z działań Policji w zakresie zapobiegania przestępczości oraz patologiom społecznym w 2011 r.

Poznanie rozmiarów zjawiska przestępczości nieletnich jest niezbędne do dalszych rozważań i stanowi idealne uzupełnienie teorii. W Polsce przestępczość nieletnich według dane statystycznych wskazuje, że w roku 2011 odnotowano najwyższą liczbę przestępstw stwierdzonych od 1992 r. – wśród nich 101 026 to czyny karalne popełnione przez nieletnich, co oznacza utrzymanie poziomu z roku 2010 (wzrost o 1,9%), kiedy było ich 99 187. W roku 2011 czyny karalne popełnione przez nieletnich stanowiły 8,7% wszystkich stwierdzonych przestępstw, w 2010 r. wynosił również 8,7%. Wśród stwierdzonych w roku 2011 przestępstw kryminalnych ustalono 96 999 czynów karalnych nieletnich, czyli o 3,4% więcej w porównaniu z rokiem 2010, kiedy to zanotowano ich 93 799. Od roku 2003 obserwuje się stały wzrost przestępstw kryminalnych popełnionych przez nieletnich w stosunku do ogółu odnotowanych tego typu przestępstw. W roku 2009 wynosił 10,5% wszystkich stwierdzonych wtedy przestępstw kryminalnych, w 2010 r.: 12%, natomiast w roku 2011 wzrósł do 12,2%. W 2011 r. wśród wszystkich sprawców przestępstw 49 654 to nieletni, czyli o 2,9% mniej niż w 2010 r., kiedy było ich 51 162. W roku 2011 nieletni stanowili 9,5% wszystkich ustalonych sprawców, a w roku poprzednim 9,9%.

Analizując katalog wybranych czynów zabronionych to: odpowiedzialność karną z art. 148 (zabójstwo), poniosło 6 nieletnich sprawców, co zarazem stanowi najniższy wynik od 1992 r. Nieletni, którzy odpowiedzieli za uszczerbek na zdrowi było 5 469 –

---

²¹ E. Habzda-Siwiek, *Aktualne trendy przestępczości nieletnich w Polsce w świetle danych ze statystyk policyjnych* [w:] P. Hofmański, S. Waltoś (red.), *W kręgu prawa nieletnich. Księga pamiątkowa ku czci Profesor Marianny Korczyk-Wolskiej*, Warszawa 2009, s. 43.

wzrost w porównaniu 1992 r. gdzie wynosił 1 306 – i zmniejszyła się o 95. Udział nieletnich w bójce lub pobiciu odnotowuje ciągły wzrost i w 2011 r. wynosił 3 580. Nieletni, którzy odpowiadają za gwałt (art. 197) jest 126, liczba ta zmniejszyła się od 2010 r. kiedy wynosiła 311 i zarazem była to od 1992 r. najwyższa liczba. Kradzież rozbójnicza, rozbój, wymuszenie odnotowuje coroczny wzrost i w 2011 r. było 12 438 przestępstw. Liczba kradzieży z włamaniem znacznie się obniżyła i w 2011 r. (9 329), gdzie w 1998 roku wynosiła 30 197.

Wśród 49 654 nieletnich sprawców czynów karalnych ujawniono 42 047 chłopców oraz 7 607 dziewcząt. Wobec 393 nieletnich sprawców czynów karalnych sąd rodzinny zastosował środek zapobiegawczy w postaci zatrzymania ich w schronisku dla nieletnich (473) oraz w 106 przypadkach umieszczenia w placówce oświatowo-wychowawczej (130). Łącznie w 2011 roku sąd rodzinny zastosował środki zapobiegawcze wobec 499 nieletnich (603). Do popełnienia czynu karalnego powróciło 3 948 nieletnich sprawców (4 457), spośród których 2 343 dokonało w przeszłości podobnego czynu (2 680), a 1 605 naruszyło inne przepisy (1 777).

Przestępczość nieletnich na terenie placówek oświatowych oraz wychowawczych

Szkoła jest bardzo ważnym środowiskiem wychowawczym. Zadaniem szkoły jest przede wszystkim nauczanie, ale i wychowywanie, czemu mają służyć wszystkie czynniki środowiska szkolnego, które zorganizowane są w odpowiednią strukturę opierającą się na odpowiednich regułach w jej funkcjonowaniu. W szkole dziecko zaspokaja i rozwija swoje potrzeby poznawcze oraz uczy się reguł obowiązujących w społeczeństwie i korzystnych wzorców zachowań. Ponadto jest miejscem zaspokajania takich potrzeb jak: akceptacja, bezpieczeństwo, uznania, czy przynależności²². Ma duży wpływ na dziecko, dlatego ważne, aby pod-

---

²² E. Milewska, *Środowisko szkolne a zaburzenia zachowania dzieci* [w:] K. Ostrowska, J. Tatarowicza (red.), *Zanim w szkole będzie źle*, Warszawa 2004, s. 64–65.

jęć wszelkie działania, aby ten wpływ miał charakter pozytywny, a nie negatywny. Należy dbać, aby atmosfera panująca była dobra, bezpieczna, która chroni swoich uczniów i zapobiega występowaniu zjawisk przestępczych.

Niniejsze dane statystyczne dotyczą przypadków naruszenia prawa na terenie szkół i innych placówek oświatowych w latach 2010–2011, z wyszczególnieniem kategorii popełnionych przestępstw oraz danych dotyczących ich liczby. Sprawcami przestępstw w obiektach szkolnych byli nie tylko nieletni, ale także dorośli. W celu ograniczenia przestępczości i przeciwdziałania demoralizacji Policjanci w ciągu roku przeprowadzają w szkołach wiele akcji prewencyjnych, skierowanych zarówno do uczniów, jak też do rodziców oraz nauczycieli. W 2011 r. przeprowadzono 91 837 spotkań z młodzieżą oraz 50 670 z pedagogami.

Łącznie do różnego typu szkół uczęszczało 48 852 nieletnich sprawców, tj. 98,4% ogólnej liczby nieletnich sprawców czynów karalnych ujawnionych w 2011 r., gdzie w 2010 r. było ich 50 371. Z danych wynika, że w 2011 roku na terenie placówek oświatowych i wychowawczych stwierdzono 31 596 przestępstw o 1 303 więcej niż w roku 2010, gdzie było 30 293. Przestępstwa miały miejsce na terenie: szkół podstawowych i gimnazjów, gdzie odnotowano 28 019 przestępstw (26 197 w roku 2010); szkół średnich i zawodowych 2 043 przestępstw (2 486); oraz internatów i burs szkolnych zanotowano ich 1 534 (1 610).

Warto zwrócić uwagę na kategorie przestępstw, jakie miały miejsce na terenie wszystkich wymienionych placówek w 2011 r., odnotowano w szczególności:

- rozboje, kradzieże i wymuszenia rozbójnicze – w liczbie 8 216 przestępstw (6 583);
- kradzieży cudzej rzeczy, których dopuściło się 3 672 nieletnich (3 941);
- uszczerbku na zdrowiu, spowodowało 2 846 nieletnich, mniej niż w 2010 r. (3 185);

- odnośnie przestępstw przeciwko funkcjonariuszowi publicznemu, to zanotowano 2 516 takich przypadków wśród nieletnich (3 025);
- w bójce lub pobiciu brało udział 1 742 nieletnich, więcej niż w roku wcześniejszym – 1 429;
- było 1 025 przestępstw narkotykowych popełnianych przez nieletnich, co stanowi kolejny wzrost w porównaniu do 2010 r. (991);
- kradzieży z włamaniem dokonało 957 nieletnich, a w 2010 r. 1 046;
- za zgwałcenie odpowiedziało 23 nieletnich, a w roku wcześniejszym liczba ta wynosiła 34, czyli odnotowano niewielki spadek.

Ogólne tendencje przestępczości nieletnich to coraz niższy wiek sprawców dokonujących tych czynów oraz coraz większa liczba przestępstw dokonywanych z dużą dozą agresji. Wykrywalność przestępstw popełnionych w szkołach, czyli ustalenie podejrzanych jest bardzo wysoka, gdyż w 2010 roku wyniosła, aż 92,8% i jest nieco wyższa niż rok wcześniej (91,1%). Oznacza to, że w ponad 9 na każdych 10 przypadków zaistnienia przestępstwa w szkole, jego sprawca nie pozostaje anonimowy i ponosi odpowiedzialność.

Przestępczość nieletnich związana z agresją

Niepokojącym oraz bardzo zaskakującym zjawiskiem jest rosnąca liczba dziewczyn jako sprawców czynów karalnych. W popełnianych przestępstwach coraz bardziej ujawnia się silne natężenie agresji, m.in. w takich jak: spowodowanie uszczerbku na zdrowiu, udział w bójce lub pobiciu, zniszczenie, uszkodzenie mienia, czy też przestępstwa rozbójnicze czyli rozboje, wymuszenia i kradzieże rozbójnicze są dokonywane z agresją. Ciekawa tendencja jest wśród dziewczyn do 16 roku życia, podejrzane o przestępstwa rozbójnicze – liczba tych przestępstw zmalała o 14,2%, podczas gdy liczba chłopców w tej kategorii zmalała o prawie 30%. Podobne tendencje można zaobserwować w kate-

gorii wiekowej 17–20 lat. Gdzie wzrosła liczba podejrzanych dziewczyn o uszczerbek na zdrowiu o 16%, podczas, gdy liczba chłopców zmalała o 14,9%. Analizując przypadek udziału w bójkach i pobiciach – to obserwuje się wśród dziewczyn duży wzrost liczby o 34,5%, gdzie u chłopców nastąpił wzrost tylko o 0,3%.

Analiza danych pokazała, że na przestrzeni lat 1999–2010 liczba młodych dziewczyn podejrzanych o popełnienie wyżej wymienionych przestępstw rosła najszybciej, czego przykładem są poniższe dane:

- aż o 169% wzrosła liczba dziewczyn do 16 roku życia – podejrzanych o bójki i pobicia, podczas gdy wzrost liczby chłopców w tej kategorii wyniósł 55%;
- o ponad 176% wzrosła liczba dziewczyn do 16 roku życia – podejrzanych o niszczenie i uszkodzenie mienia, podczas gdy wzrost liczby chłopców w tej kategorii wyniósł 38,3%;
- o 61% wzrosła liczba dziewczyn do 16 roku życia – podejrzanych o spowodowanie uszczerbku na zdrowiu, podczas gdy wzrost liczby chłopców w tej kategorii wyniósł 20%.

Przestępczość nieletnich w województwie podkarpackim

W 2011 r. na Podkarpaciu ujawniono 1 774 nieletnich sprawców, którzy popełnili łącznie 2 153 czyny karalne (1 227 nieletnich popełniło 1 447 czynów). Czyny karalne popełnione przez nieletnich stanowiły 5,6% ogółu przestępstw stwierdzonych na terenie województwa (odnotowano wzrost o 1,4% w stosunku do 2010 r.). Udział nieletnich w grupie podejrzanych wyniósł 8,0% (wzrost o 0,4%). Na terenie podległym Komendzie Wojewódzkiej Policji w Rzeszowie stwierdzono 24 138. W tym 23 139 przestępstw o charakterze kryminalnym – 2 045 to czyny karalne popełnione przez nieletnich. W grupie 10 839 ujawnionych podejrzanych ogółem, było 1 668 nieletnich sprawców.

Wśród czynów karalnych popełnionych przez nieletnich sprawców dominowały:

- kradzieże cudzej rzeczy – 323 czynów karalnych, co stanowiło 5,1% ogółem przestępstw stwierdzonych w tej kategorii (265 – 4,6%);
- kradzieże z włamaniem – 262 czynów karalnych, co stanowiło 6,3% ogółem przestępstw popełnionych w tej kategorii (w 2010 r. było ich 172 – 4,4%);
- rozboje, kradzieże i wymuszenia rozbójnicze – 252 czynów karalnych, co stanowiło 40,7% ogółem przestępstw stwierdzonych w tej kategorii (177 – 35,6%);
- naruszenie przepisów ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii – 213 czynów karalnych, co stanowiło 13,3% ogółem przestępstw w tej kategorii (109 – 7,8%);
- uszkodzenie mienia – 163 czynów karalnych, co stanowiło 6,2% ogółem przestępstw stwierdzonych w tej kategorii (118 – 4,9%);
- udział w bójce lub pobiciu – 88 czynów karalnych, co stanowiło 16,7% ogółem przestępstw stwierdzonych (80 – 14,6%);
- uszczerbek na zdrowiu – 86 czynów karalnych, co stanowiło 14,6% ogółem przestępstw stwierdzonych w tej kategorii (85 – 15,4%).

Na terenie placówek oświatowych popełniono 840 (596) przestępstw. Najwięcej czynów zabronionych popełniono na terenie szkół podstawowych i gimnazjalnych – 702, w szkołach zawodowych i średnich stwierdzono 107 czynów, 31 na terenie internatów i burs.

Refleksje końcowe

Poruszana tematyka stanowi bardzo poważny i trudny problem w dzisiejszych czasach. Dane statystyczne powinny stanowić silny sygnał ostrzegawczy, że należy zacząć podejmować działania, które przede wszystkim zahamują tendencję wzrostową, jaką można zaobserwować w przestępczości nieletnich, a następnie skutecznie zmniejszą to niekorzystne dla samej jednostki oraz otoczenia zjawisko. Przestępczości nieletnich nie da się wyeliminować.

nować całkowicie, ale można i trzeba ją ograniczać. Dlatego bardzo dużą uwagę należy przywiązywać również do profilaktyki, która może nie tylko zapobiec powstawaniu, ale również pogłębieniu się objawów niedostosowania społecznego lub przejawów demoralizacji nieletniego. Pamiętać należy, że zapobieganie zjawiskom szkodliwym, jest nie tylko bardziej ekonomiczne, ale zdecydowanie o wiele skuteczniejsze. Ważne jest również wprowadzanie od najmłodszych lat takich działań wychowawczych, które uchroniłyby dzieci przed wkroczeniem na drogę przestępczą. Bardzo niepokojące są sygnały o zwiększaniu się rozmiarów przestępczości wśród dzieci i młodzieży, obniżaniu się dolnej granicy wieku nieletnich sprawców oraz o małej skuteczności dotychczasowych działań, które powodują konieczność skoordynowania i wprowadzania takich działań, które będą odnosiły pożądany efekt w przeciwdziałaniu przestępczości.

Współcześnie zarówno przestępczość nieletnich, jak i inne przejawy zachowań dewiacyjnych dzieci oraz młodzieży przybierają groźne formy i duże rozmiary. W związku z krytyką nieefektywności tradycyjnego systemu resocjalizacyjnego i tradycyjnych sankcji karnych, które niestety nie przynoszą oczekiwanych rezultatów, a często wręcz powodują negatywne skutki, w postaci powrotności do przestępstw, czy nawet pogłębiają nieprzystosowanie społeczne i stopień demoralizacji. Wciąż poszukuje się nowych metod oddziaływań na nieletnich sprawców. Działania w tym zakresie powinny dotyczyć także dzieci, które nie ukończyły 13 lat, gdyż z powyższych danych wynika, że nieletni w tej kategorii wiekowej dokonują takich samych czynów karalnych, jak starsi koledzy. Ważne jest, aby działania zapobiegające demoralizacji i przestępczości nieletnich były kompleksowe oraz angażowały wszystkie instytucje do tego powołane. Bardzo istotne jest, aby poznać i ujawniać źródła tego zjawiska, co wpłynie na lepszy dobór działań oraz efektywność. Wśród niekorzystnych tendencji, które wpływają na zjawisko przestępczości można zaliczyć: powszechny brak kontroli sposobu spędzania wolnego czasu przez dzieci i młodzież oraz niedostateczną ofertę form spędzania wolnego

czasu i możliwości rozwijania zainteresowań; poczucie bezkarności prawnej nieletnich, która spowodowana jest wydłużonymi procedurami sądowymi i częstymi przypadkami, kiedy środki wychowawcze i poprawcze są odraczane; również niska skuteczność oddziaływań profilaktyczno-wychowawczych i resocjalizujących stosowanych wobec nieletnich w placówkach; środki karne, które są nieefektywne wychowawczo w stosunku do nieletnich; wpływ różnych treści masowej informacji, która promuje agresywne i przestępcze wzorce zachowań; bardzo ważnym aspektem jest wysoki udział młodzieży w używaniu środków odurzających i spożywaniu alkoholu; oraz niski poziom umiejętności rozwiązywania konfliktów w sposób społecznie akceptowany i wykorzystujący metody negocjacyjne, a nie metody siłowe.

W kontekście przeprowadzonych rozważań nie można zapominać również o środowisku wychowawczym, które odgrywa znaczącą rolę w rozwoju osobowym jednostki. Podkreśla się, że prawidłowo ukształtowane środowisko wychowawcze wpływa na skuteczność w przekazywaniu wartości, norm oraz wzorców zachowań, które wpływa tym samym na zmniejszanie prawdopodobieństwa, że taka jednostka wejdzie w konflikt z prawem. Dlatego ważne jest, aby zwiększać świadomość rodziców i wychowawców na temat roli, jaką odgrywają w kształtowaniu postaw u młodych ludzi. Istotne jest, aby byli otwarci na potrzeby dzieci, tak aby wiedzieli, że zawsze mogą liczyć na wsparcie, czy pomoc. Często opiekunowie nie zdają sobie sprawy, jak ważną rolę pełnią w życiu dziecka, a przecież ważne jest, aby jednostka nie szukała akceptacji i autorytetu gdzie indziej. Bardzo ważne jest, aby podejmować działania, we wszystkich możliwych płaszczyznach, które przyczynia się do zmniejszenia zjawiska przestępczości nieletnich, tak aby było jak najmniej ludzi stanowiących zagrożenie dla drugiego człowieka i całego społeczeństwa.